

vsem enotnost dejanja, marveč skupno groteskno nastrojenje in skupna usoda. Sugestija impresije je važnejša od dinamike dejanja. To ni drama posamezne osebnosti, temveč drama kolektiva, drama Goge, kjer slutiš sto in sto velikih in malih osebnih tragedij. Če že iščemo v Gogi osrednjo osebnost, je to pač za vsem dogajanjem skriti in vse življenje usmerjajoči bog Seksus. Spričo njega so posamezne osebe le figure, ki nimajo svobodne volje, temveč so podrejene temu vsepovsod pričujočemu in snujočemu principu. Goga je potemtakem tudi primer moderne deterministične drame, ki ne išče tragike v osebni krivdi, pač pa v usodnosti dogajanja, v človekovi nesvobodi. — Spričo mračnega ozračja, ki leži nad dejanjem, vpliva osvežujoče živi, neabstraktni dialog, ki mu ne manjka humorja in ironije. — Razen Goge je Grum objavil še krajšo psihoanalitično dramatsko sliko Upornik (LZ 1927). Mlad slikar, ki je radi Oedipovega kompleksa podvržen maniji, da slika samo mlade dame z otroki, ustrelil mlado mater z detetom. Dejanje se odigrava v kavarni. V tej skici je Grum bolj avtor prefinjenih psiholoških novel kot dramatik. (Dalje)

ZADNJI JASNI DNEVI

F. X. ŠALDA — B. BORKO

Nastopajo kakor mehurji, tako lahki in zračni, zapleteni v mavrični in biserni svit — ti zadnji jasni jesenski dnevi. Na hipe svetijo in žare prav kakor tisti drugi dnevi, vendar ne grejejo tako, in preden se nadejaš, zaidejo in se raztope v večernem mraku, dimu, soparah in meglah.

In starci tam v orumenelih parkih, ogrevajoč svoja mrazeča okostja na poldanskem soncu, modro kimajo za njimi z dolgimi, zagrenelimi in upadlimi obličji in menijo s previdno čitankarsko modrostjo: »Zadnji so, zato so tako krasni. Vse, kar je poslednje, kar nima jutrišnjega dne, vse je krasno v svoji odpovedi.«

Toda dekleta, obešena ob svoje ljubimce, se smejo za njimi z bleskom svojih zob in menijo: »Prvi so, zato se je treba nasmehniti za njimi. Prvi iz tistih mrzlo dražljivih dni, ki vnesemo vanje svoj notranji žar in ogenj. Hej, kako greje in peče na znotraj, medtem ko od zunaj šviga mraz in diha veter. Naj se če treba ves svet spremeni v ogromen meh, poln vetrov in mrazovja! Naj ves svet piha in piha; tem bolj bodo plameneli naši ognji!«

Jesen je in svet se je raztegnil v ogromne daljave. Da, v ogromne daljave, neskončno, neskončno večje kakor v poletju, ko je sonce ležalo nad zemljo kakor neizmerna razčeperjena ognjena koklja in jo spreminjalo v nekako ogromno zatohlo kurjo košaro. Bilo je podobno delavki, ki se ji venomer mudi, težki, zagoreli, s snovjo zaposleni delavki, in trde, surove, barbarske so bile tiste žgoče roke, ki je vanje jemalo rastline in živali, jih poganjalo in vleklo iz njih vse življenjske možnosti. Sedaj so te možnosti postale resničnost, nekaj danega in dovršenega; nič ni več mogoče izpopolnjevati ali popravljati. In tako je prav.

Zemlja se je otresla materialnih skrbi.

Postala je bolj poduhovljena, zato je tako krasna.

Sonce stoji sedaj visoko — ali se zdi, da stoji visoko, ker sveti iz velike daljave. Tako stoji včasih samo mesec, ta hladna in nerodovitna zvezda; in kakor mesec lije z visokega na zemljo obledeli, poduhovljeni sij. Zemlja je nehala biti delavnica, postala je prizorišče vseh lahkih, duhovnih in zračnih življev v naravi. Celó nebo se je povišalo in pripravilo nevidne ceste za pota vetrov in ptičev. Svet pripada lahkim, kliče jesen; blagor si ga tebi, ki si v poletju gojil svoje peroti in njihov let; zdaj je napočil čas, ko jih izrabiš in preizkusiš!

To besedo so pesniki vsekdar razumeli. Zato so toliki od Milтона do Nietzscheja ljubili jesen, zato je v tolikih izmed njih prebudila zadnje in najlepše moči; zategadelj so tolikim med njimi zrasle v jeseni peroti in plahutale s spevnim valom njihovih prsi. Jesen jim ni bila utelešenje previdne starčevske modrosti, ki daje prav mravlji, ne pa čričkom in metuljem. Jesen jim je bila doba obetov in upov, doba duhovnega zorenja in hkrati duhovnega kvašenja. Nasproti jeseni so bili v enakem razmerju kakor otroci ali mlada dekleta: če so kaj od nje pričakovali, je bila to samo hrana za njih notranji žar in ogenj, veter za njihovo notranje ognjišče. Pričakovali so, da se jim opoži vid z umetnim ognjem plamenečih barv, čeprav jih je čopič smrti razmetal po umirajočem obrazu zemlje. Hrepeneli so, da bi videli poslednjo potratnost nesmotnosti, ljubili so v jeseni zadnjo igro in zadnji ples nad prepadi — vsemu navkljub. Tako je hotela njihova logika, ki se rada in zavestno oklepa površja, podobna logiki žensk in otrok.

Od njih naj bi se naposled učili tudi odrasli. Pridigarji vseh cerkva in cerkvic zlorablajo čudovitega harlekina in proteja Jesen za znane dolgočasne pepelnične pridige o minljivosti vsega posvetnega, a slabi pesniki jih v tem posnemajo. Jesen mora dajati gradiva za razne postne alegorije in pod njeno krasno, pestro, drhtečo zastavo plava zoprni kontraband nerodovitnih razmišljanj o primernosti askeze in nevarnosti sleherne radosti. Pod krinko tega divjega tovariša s kresnimi, boječimi živalskimi očmi, pod krinko, ki je poškopljena z grozdnim sokom, polagajo misli, ki so mu povsem tuje, ker so usahle in krhke kakor umiranje, nerodovite kakor pesek.

Kdo nam kdaj napiše *estetiko jeseni*? Kdo se bo naposled postavil v bran zoper nespamet, ki nam maliči neizmerno, brezdanko naravo in si jo podreja za svojo kuhinjsko potrebo? Kdo nam pove, kako narava tu neskrbno trati, čeprav razmetuje iz zadnjega, kako se z vsemi svojimi razmerji potaplja v brezmejnost, kako sladko divji je v tem času njen topli dih? Tudi narava deli — prav kakor vsi pravi darovalci — iz polnega samopozabljenja.

Več kakor še s tako dolgimi, čmernimi meditacijami o zagrobu boš pridobil, če boš na jesenskih sprehodih proučeval barve, ki v teh dneh žare po listnatem drevju; več kakor z neplodno skrbjo in ničemurnim razglabljanjem neizogibne nujnosti boš koristil svoji duši, če se boš vadil in bistril oči z zaznavanjem skale barvnih odtenkov in poltonov in uril intelekt z njih karakterizacijo. Fej, mi utegneš ugovarjati, kakšna begotna umetnost! In tako odvečna, da ni niti vredno, nagniti se kdaj zaradi nje! Begotna, praviš, toda ni li prav tako begotno tudi življenje, takisto kakor smrt? In vendar se zaradi njiju nagibaš, še več: pripravljáš se zanje težje kakor za najtežji porod...

Govore o jesenski toaleti smrti. Ta toaleta je zares koketna in treba bi bilo, da bi se zaradi nje vsak naučil spodobnosti in dobrih nravi. Ničemurna umetnost spoznanja te toalete in nje razumevanja je mnogo težja kakor težkokrvna umetnost postnega razglabljanja o praznih truizmih a loci communes. Na Japonskem so vrtovi z javorovim listjem, ki dobiva v jeseni najkrasnejše barve, smoter sprehodov in slikarji se nikdar ne nasitijo opazovanja vse te koketerije, ki jo polaga narava v svoje umiranje. V nji je gracija, ki ti hoče raznesti srce, v nji so kaprice in fantazija, ki utegnejo celo umirajočemu zvabiti smehljač na usta.

Na jesen se raztegne svet in postane širši: zdaj je čas za potovanja. Prvi potujejo pajki, ki jih nosi njih preja kakor zračna ladja. Potlej potujejo ptiči. Naposled gre na pot listje, ki ga razmetava veter. Kakšna slast je v tem, da zasleduješ selitev ptičev čez Alpe, čez Lombardijo, Apenine, Rim, Neapelj, Sredozemsko morje, Egipt, Saharo! Kakšna modrost je v tem, da se vživljaš v njihovo opojnost in posnemaš v sebi krasno zakonitost njihovega pustolovskega nagona! Sloveči mlad danski pesnik je napisal, da bi ne bilo večje sreče, kakor za hip videti svet z očmi mladih čapelj, ki so prvič na poti; njih duševni razvoj, meni, utegne biti v tem času osupljivo čuden.

Čemu nimajo človeški otroci teh prednosti ptičjih otrok?

Kje bi mogel biti človek, ki bi se v času največje zaznavnosti predajal tolikim in tako močnim vtisom in izkušnjam? Mislim, da tegá ne bomo več mogli dolgo braniti mlademu človeku. Svet se razširja in zahteva ljudi mogočnejšega diha, širših in svobodnejših prsi, močnejšega razpona peroti. In želel bi si, da bi otroci, ki jih v vozičkih peljejo sedaj na jesen prvič v park, bili že med tistimi blagoslovljenimi, za katere ne bo zemlja nikdar dovolj široka. Dotlej in za silo razumem človeka, ki je dejal, da ne pozna vrelca večjega užitka kakor je zemljepisni atlas. Odpreti ga in zasledovati pota selilk: kakšen vir podnetov za živahno domišljijo! Koliko mest vidiš migotati pod seboj kakor svetlobne megline! Koliko morij se premetava in meče ob obrežja bele pene! In kako drugačne se ti zde zvezde, ko pred polnočjo pogledaš s svojega okna nanje!

Potovanje je starim ljudem regeneracijsko sredstvo, vendar po navadi kaj dvomljivo. Pota jim povzročajo samo utrujenost, preobtežujejo dušo z vtisi, ki jih več ne more predelati, in s spomini, iz katerih ne more več rasti kvišku. Če imej duša kaj koristi s potovanja, tedaj bodi predvsem dovolj sveža, sprejemljiva in zaznavna, potlej pa imej zadosti gradiva, ki je iz njega mogoče gnesti in oblikovati. To vse pa kliče dušo mladih: samo ti so zmožni preživeti v enem dnevu toliko, kolikor ne preživi starejši človek niti za teden dni, in vtisniti vsebino enega leta v en sam teden.

Vsi se bomo strinjali, da bodi moderen človek vsebinsko in oblikovno bogatejši od starega človeka. Na znotraj in na zunaj naj bo prepoln življenja, zato se mora že zgodaj začeti polniti z njim: čim prej, tem bolje. Vsa kultura utegne imeti samo tale smisel: ne dopustiti, da zakrni katerikoli izmed organov, in če je le mogoče, pridobivati življenju novih organov. Vtesniti v formo duha kar največ naravne snovi in jo predelati v duhovno obliko. Današnjemu mlademu človeku je treba obojega: priliva naravne snovi in stopnjevanja duhovne forme. Če dobro razumemo naravo, bomo videli v nji samo neizmerno, brezdhanje globoko zalagalnico duha: v nji so zaprti desetisoči in stotisoči in milijoni eksistenc, ki hrepene oživeti in

živeti v višjih oblikah. Nikdar ni mogoče vzeti človeškemu duhu dosti narave in nikdar se to ne more zgoditi dosti naglo.

V mladih dušah bi bilo treba podpirati in umetelno vzbujati nekak nagon pohlepa po naravi: hrepenenje, sprostiti si njene največje ploskve, preteči njene največje prostore, pridobiti si iz nje kar največ plastičnih osnutkov in zarodkov.

Človeški mladič naj bi v sebi oživil vse primitivne živalske gone, ki jih ima skupne z mlado živaljo; med njimi je migracijski nagon, nagon potovanja, ki ni nič drugega nego eden izmed načinov, kako nabrati kar največ snovi za bodoči razvoj.

Jesenski dnevi naj bi opozarjali s a m o n a t o in samo to dramili v mladih dušah. Naj bi ne oživljali stare sentimentalnosti, marveč prebujali in spreminjali prastare nagone za novo, višje in metodično življenje.

PRED NOVO GLASBENO SEZONO

MARIJAN LIPOVŠEK

V teku 25 let, ki nas ločijo od prvega svetovnega pretresa do drugega, nismo znali Slovenci organizirati glasbenega življenja tako, kakor bi zaslужila sicer pretirano hvaljena darovitost našega naroda in kakor bi to ustrezalo našim potrebam. Seveda ni mogoče govoriti o velikih kulturnih zahtevah meščana, ker jih naš meščan očitno nima, vsaj velikih ne. Govoriti pa se da o tistih, ki umetnost študirajo, in o potrebah onih, katerim so zaprta vrata za študij kakor tudi za uživanje umetnosti. Že večkrat sem imel priliko prikazati na tem mestu vzroke revnega stanja glasbene kulture. Nobeno zavijanje dejstev in izmikanje v neko idealistično, hinavsko povzdigovanje umetnosti in kulture sploh nad vsakdanje potrebe ne pomaga. O tem, kakšen pomen ima umetnost — tudi glasbena — za duševnost naroda, smo si pač na jasnem. Toda če je ljudstvo gospodarsko izčrpano, če se veliki večini zaradi nemogočih vladajočih socialnih razmer sploh ne omogoči svobodnega razvoja, se narod kaj malo briga za svoje duševne potrebe, saj še telesne niso izpolnjene! Vse svoje sile zbira za ohranitev prvobitnejših in zanj nujnejših potreb. Na tem šepa vsa naša glasbena kultura z opero in s koncertnim življenjem vred. Dokaj jasno smo to videli tudi na dveletnem (!) ustanavljanju slovenske glasbene akademije v Ljubljani, ki je končno vendarle s primerno uredbo zagotovljena. Na drugi strani je manjkala složna organizacija še tistega bore življenja, ki je klilo v tesnih razmerah. Poleg tega je v pretekli sezoni posegla nemarna strankarska politika javno in nesramežljivo v kulturno delo in mu krepko pritisnila svoj pečat. Tako imamo tri slabe točke glasbenega udejstvovanja. 1. Očividno nezanimanje javnosti, 2. pomanjkanje složne organizacije, 3. vpliv kvarnih struj izven glasbenih krogov. Razume se, da je bila v takih razmerah izvedba koncertov zelo težavna in da je tudi opera le životarila.

Od lanskih koncertov so omembe vredni: Škerjančevo Zedinjenje na Gradnikovo besedilo. Izvajala sta zbor ljubljanske Glasbene Matice in orkester Ljubljanske Filharmonije pod vodstvom ravnatelja Poliča. Delo odli-